

SÕJATEADUSE JÄLGEDES

Anders McD. Sookermany

1. Sissejuhatus

2019. aastal keskenduti Rahvusvahelise Sõjateaduse Ühingu (ISMS)¹ iga-aastasel konverentsil sõjateaduse edendamisele ühiskonna hüvanguks. Selline teemavalik suunas meid kui konverentsi osalisi (ja sõjateaduse uurijaid) küsima, millist ainulaadset lisaväärtust pakub sõjateadus riiklikule julgeolekule, ühiskondlikele väärtushinnangutele ja ühiskonna liikmetele².

Minul kui esikõnelejal ja 2020. aastal ilmunud „Sõjateaduse käsiraamatu“³ peatoimetajal paluti sellesse küsimusse põhjalikumalt süveneda ja määratleda täpsemalt ka sõjateaduse tähendus. Mulle anti ülesanne käsitleda oma vaatenurgast nelja küsimust: (1) kuidas on sõjateadusest kasu ühiskonnal; (2) mida peetakse silmas terminiga *sõjateadus*; (3) kas sõjateadus on selles tähenduses olemas; (4) mis siis, kui sõjateadust ei olegi olemas.

Siinne artikkel⁴ on minu 2019. aasta ISMS-i konverentsil peetud ettekande edasiarendus. Täpsustuseks lugejatele, kes konverentsil ei viibinud: minu sõnavõtt oli üks kolmest põhiettekandest, mis pidi käsitlema neid nelja küsimust. Minule, brigadikindral dr Wolfgang Peischelile ja professor Christian Stadlerile anti igapähele ülesanne pakkuda oma vaatepunkt sõjateaduse ja selle ühiskondliku kasu mõtestamiseks.

---

¹ International Society of Military Sciences, vt organisatsiooni kohta lähemalt <https://www.isofms.org/>. Balti riike esindab ühingus täisliikmena Balti Kaitsekolledž. – *Toimetaja*

² **Peischel, W.** 2019. Building Military Science for the Benefit of Society. International Society of Military Sciences Annual Conference, 18–20 November, Vienna. https://www.isofms.org/resource/dm/214051682855067009.pdf?n=isms_webpage_conference_landing_page_version_2.pdf&inline=yes (03.07.2020).

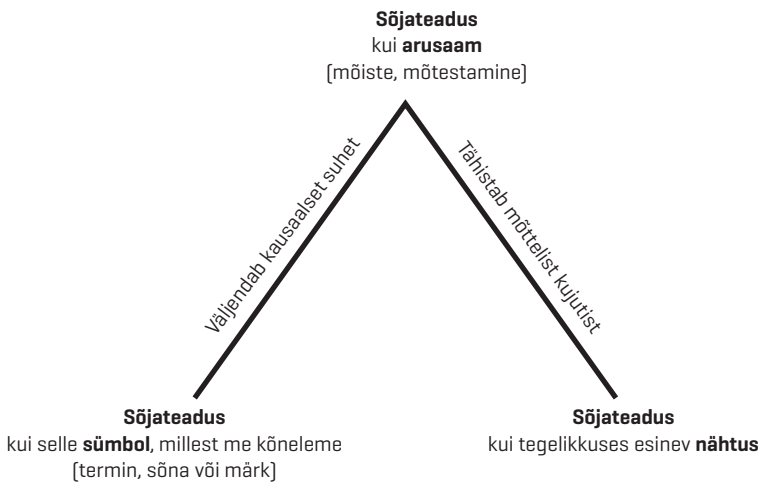
³ **Sookermany, A. McD.** (ed.) 2020. Handbook of Military Sciences. Cham: Springer Nature Switzerland AG.

⁴ Artikkel „Military Science – Missing in Action?“ on avaldatud 2020. aastal kirjastuses Carola Hartmann Miles-Verlag ilmunud artiklikogumikus „Building Military Science for the Benefit of Society“ (toimetajad Wolfgang Peischel ja Christoph Bilban), lk 53–73. Artikli eestikeelne tõlge avaldatakse kirjastuse loal. Tõlkinud Raili Lass.

Ettekande põhjal koostatud artiklis muutsin nelja eespool nimetatud küsimuse järjestust. Esmalt käsitlen termini *sõjateadus* võimalikku tähendusvälja ja liigun selle kujunemise jälgedes. Seejärel küsin, mis saaks juhul, kui sõjateadust ei olekski olemas. Lõpetuseks vaatlen, mida on sõjateadusel pakkuda tänapäeva ühiskonnale.

2. Mida peetakse silmas terminiga *sõjateadus*?

Termin *sõjateadus* viitab rohkemal või vähemal määral piiritletud arusaamale konkreetsest *nähtusest* ehk sõjateadusest. Võib öelda, et termin, mõiste ja nähtus on omavahel kolmikukses – sõna või termin *sõjateadus* väljendab kausaalset suhet sõjateaduse mõistega, mis omakorda viitab sõjateaduse kui tegelikkuses esineva nähtuse mõttelisele kujutisele. Nimetatud suhet võib kujutada Ogdeni ja Richardsi⁵ semiootilise kolmnurga abil järgmiselt.

Joonis. Sõjateaduse kui sümboli [termini], mõiste ja nähtuse tähendusseos⁶

⁵ **Ogden, C. K.; Richards, I. A.** 1923. *The Meaning of Meaning: A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*. London: Kegan Paul. [Ogden, Richards 1923]

⁶ *Ibid.* Joonis on kohandatud Ogdeni ja Richardsi skeemi järgi teoses „The Meaning of Meaning“ ning selgitab seost sõnade, mõtete ja esemete vahel.

Kuigi Ogdeni ja Richardsi teose ilmumisest on möödunud omajagu aega, kehtib sümboli–mõiste–nähtuse kolmiksuhe siiani ja eriti valdkonnas, mida nimetatakse järele mõtlemata sõjateaduseks. Võiks ju arvata, et kõik mõistavad terminit *sõjateadus* ühtmoodi, kuid see ei tarvitse nii olla. Asjaolu, et mind ja veel kaht uurijat kutsuti sel teemal ISMS-i konverentsile tutvustama erinevaid lähenemisviise sõjateaduse mõtestamisel, peaks juba tõendama: kõik ei olegi nii ilmselge ja üheselt mõistetav. Siinkohal on paslik lisada, et teema keerukus ei seisne erinevates vaatenurkades, vaid selles, et me ei tea täpselt, millel põhineb meie enda ja teiste arusaam sõjateadusest kui nähtusest. Probleem ilmneb järelikult siis, kui oma käsitusse suhtutakse iseenesestmõistetavalt, justkui oleks see teistelegi loomuldasa selge. Pidagem meeles, et erinev arusaam ei mõjuta ainuüksi sõjateadust kui nähtust. See kehtib samavõrra kolmnurga kõigi nurkade ehk nii termini, mõiste kui ka nähtuse kohta.

2.1. Termin, mõiste ja nähtuse salakaval triaad

Vaatleme põgusalt triaadi iga komponenti, et tuua esile nende individuaalsed rollid ja omavahelised suhted ning luua sedakaudu alus termini *sõjateadus* mõtestamiseks. **Sõjateaduse kui nähtuse** puhul viidatakse sellele, mis leiab aset reaalses elus – *tegevuste kogumile*, mis on iseenesest, ilma meelevaldsete tõlgenduste või arusaamadeta sõjateadus. Seega tuleb sõjateaduse olemuse mõistmiseks küsida, millist tegevuste kogumit või milliseid kogemusi see koondab. Mingil määral tuleks kindlasti käsitleda nii sõjandust kui ka teadust kui valdkondi, kuid see üksi ei ole määrav. Sõjanduse ja teaduse vahel peab olema ka nähtav ühisosa, midagi eraldiseisvat. Seega peame selge ülevaate saamiseks küsima, mis on sõjandus, kuidas see seostub teadusega ja vastupidi.

Samas ei saa sõjanduse ega teaduse puhul teatava mitmetähenduslikkusega. Seega tuleb leida iseloomulikud jooned või panna paika piirid, mis aitaksid määratleda sõjateaduse kui nähtuse olemust. Selle käigus hakkame teadlikult või mitteteadlikult tõlgendama sõjateadust kui nähtust ja looma mõttelist kujutist, mis piiritleb individuaalse arusaama sõjast, teadusest ja sõjateadusest. Tõlgendamise tulemusel jõuame **sõjateaduse mõisteni**. Siin tuleb arvestada erinevaid aspekte, mis tõlgendamisel kaasa mängivad, näiteks poliitika, kultuur, teooria, kogemused, kombes, metafoorid ja narratiivid, kui nimetada vaid mõnda.

See, kuidas me millestki mõtleme või midagi mõtestame, on lahutamatu seotud sõnadega, mida me selle kirjeldamiseks kasutame, ja vastupidi. Sõnad

kannavad tähendust, vastasel juhul oleksid need lihtsalt sisutühjad või arusaamatud helid või lalin⁷. Samas tuleb aru saada, et sõnad on märgina tähenduslikud ainult inimliku tõlgenduse ja/või tähendusloome kaudu. **Sõjateadusel kui terminil, sõnal või sümbolil** pole mingit loomupärast tähendust. Termin või sõnana on see ainult tähtede jada, mis moodustab kindla kõla. Kui aga leppida kokku, mida termin tähistab või väljendab, muutub tähendus kausaalselt seotuks mingi nähtuse kindla tõlgendusega. Sellest saab kommunikatsioonivahend, mis võimaldab pidada sisukat dialoogi, kõnealusel juhul näiteks sõjateaduse kinnistunud või võimaliku tähenduse üle.

Tähtis on lisada, et termini ja mõiste vahel ei ole kunagi otsest seost, sest terminiga **tähistatakse seda, mida me mõttes silmas peame**, kui räägime konkreetsest nähtusest. Ja kuna me saame silmas pidada ainult mõistet, aitab termin just seda vahendada⁸.

Seega, proovides aru saada, kuidas avada mõistet *sõjateadus*, on vaja põhi-joontes paika panna tähendusruum ja mõistesuhted.

2.2. Sõda, teadus ja sõjateadus

Et mõista, mida terminiga *sõjateadus* (ingl *military science*) silmas peetakse, tuleb vaadata ka selle ilmseid seoseid sõja ja teadusega. Seetõttu peame lähemalt uurima, mis on nende mõistete taga ja kuidas mõtestada sõjateadust.

Sõnatüvi *militaar-* on tagasi viidav ladina tüve *militāris* juurde, mis tähistab kõike, mis on seotud sõdurite ja sõjaga⁹, ning *mīles* tähendab lihtsalt sõdurit või sõdurite üksust¹⁰. Põhjalikuma selgituse on andnud Michiel de Vaan, kelle sõnul viitab *mīles* meie arusaamale tavalisest jalaväe sõdurist. Ta lisab, et kuigi selle sõna esimese poole *mīl-* päritolu pole täpselt teada, „tekib kiusatus siduda *mīlia* [mitmusvorm] – „tuhat, tuhanded“ – ja *mīli-it-* – „see, kes on

⁷ Ogden, Richards 1923.

⁸ *Ibid.*

⁹ Eestikeelne sõna *sõda* on läänemeresoome päritolu. Vt **Eesti etümoloogiasõnaraamat**. <https://www.eki.ee/dict/ety/index.cgi?Q=s%C3%B5da&F=M&C06=et> (27.03.2023). – *Tõlkija*

¹⁰ **Online Etymology Dictionary** 2001–2021. Military. <https://www.etymonline.com/search?q=military> (07.07.2020). [**Online Etymology Dictionary**] Valpy, F. E. J. 1828. An Etymological Dictionary of the Latin Language. London: Miles, p. 262. <https://books.google.fr/books?id=m2QSAAAAIAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (07.07.2020).

tuhande(te) hulgas“ – mõistega *militāris*“¹¹. Selline selgitus on tõenäoline, sest teatavasti moodustasidki roomlased oma armeed leegionidest, kuhu kuulus kolm tuhat jalaväelast ja kolmsada ratsaväelast – üks leegion moodustati kolme hõimu peale, igast hõimust tuhat jalaväelast ja sada ratsaväelast¹².

Esmajoones tasub siit meelde jätta, et tüvi *militaar*- viitas algselt nii ühele sõdurile kui ka suuremale institutsioonile, millesse sõdur kuulus. Niisiis viitab see nii kitsas kui ka laiemas tähenduses kõigele, mis puutub sõduritesse, näiteks institutsionaalne kuuluvus, tegevus ja tegude tagajärg. Sellist käsitlust võib leida nii akadeemilisest kirjandusest kui ka populaarkultuurist, mille teemaring või probleemistik on seotud sõjandusega¹³. Sarnaseid kirjeldusi esineb ka paljudes militaarmemuaarides¹⁴, sõjandusteemalistes filmides¹⁵, ajaloolistes dokumentaalfilmides, milles käsitletakse sõjaväeelu eri aspekte¹⁶, ja igasugustes kirjutistes, mille keskmes on sõjaväega seotud teemad või probleemid, nagu strateegia¹⁷, operatsioonikunst¹⁸, sõjavägi ja ühiskond¹⁹ või kutseliste sõjaväelaste tulevik²⁰, kui nimetada vaid mõnda.

¹¹ **Vaan, M. A. C. de** 2008. Etymological dictionary of Latin and the other Italic languages. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, Vol. 7. Boston: Leiden, p. 379.

¹² **Napoleon III** 1866. History of Julius Caesar. New York: Harper & Bros., p. 8.

¹³ **Ender, M. G.; Reed, B. J.; Absalon, J.** 2020. Popular Culture and the Military. – Sookermany, A. McD. (ed.). Handbook of Military Sciences. Switzerland: Cham.

¹⁴ **Kleinreesink, E.** 2016. On Military Memoirs. A Quantitative Comparison of International Afghanistan War Autobiographies, 2001–2010. – Egodocuments and History Series, Vol. 10. Leiden: Brill. **Woodward, R.; Jenkins, K. N.** 2018. Bringing War to Book. Writing and Producing the Military Memoir. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

¹⁵ **Barber, J.** 2017. Top 9 Military Movies of 2017. – Military.com. <https://www.military.com/undertheradar/2017/11/top-9-military-movies-2017> (07.07.2020).

¹⁶ **Burns, K.; Novick, L.** 2017. The Vietnam War. – Public Broadcasting Service, September 17. **Heath, T. R.** 2018. China's Military Has No Combat Experience: Does It Matter? – The RAND Blog, November 27. <https://www.rand.org/blog/2018/11/chinas-military-has-no-combat-experience-does-it-matter.html> (07.07.2020). **Holmes, R.** (ed.) 2004. The Oxford Companion to Military History. Oxford: Oxford University Press. **Life in the Military** (*sine anno*). – Today'smilitary.com. <https://www.today'smilitary.com/military-life> (25.04.2023).

¹⁷ **Paret, P.; Craig, G. A.; Gilbert, F.** (eds.) 1986. Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age. Oxford: Clarendon Press.

¹⁸ **Orenstein, H. S.** (transl.) 1995. The Evolution of Soviet Operational Art, 1927–1991. – The Documentary Basis. Vol. 1: Operational Art, 1927–1964. London: Routledge.

¹⁹ **Levy, Y.** 2020. Military and Religion. – Sookermany, A. McD. (ed.). Handbook of Military Sciences. Switzerland: Cham, pp. 1–17. [**Levy** 2020] **Tan, T. Y.** 2005. The Garrison State. The Military, Government and Society in Colonial Punjab, 1849–1947. Thousand Oaks, California: Sage.

²⁰ **Snider, D.; Matthews, L.** 2005. The Future of the Army Profession. Boston: McGraw-Hill.

Terminile *teadus* viitavad ladina keeles tüved *scientia*, mis tähendab teadmist, ja *sciens*, mis tähendab 'intelligentne, andekas'²¹. Kuigi *teadus* kui termin on tuletatud sõnast *teadmine*, peetakse selle sõnaga silmas pigem kindlat tüüpi ehk teaduslikku teadmist, mis on kõrgem teadmiste tasand. Lisaks viitab sõna *teaduslik* tänapäeva argikeeles (teaduslike) teadmiste kujundamise protsessile. Seega on teadusmaailmas rohkem juurdunud arusaam teadusest kui 'süsteemsest ja kriitilisest uurimisest eesmärgiga koguda parimaid võimalikke teadmisi looduse, inimese ja ühiskonna toimimise kohta'²².

Termini *teadus* mõtestamisel on märkimisväärne, kui suurt tähelepanu pööratakse siin „looduse, inimese ja ühiskonna toimimisele“. Teadusfilosoofia vaatepunktist tähendab see, et teadus jaguneb teadusharudeks, mis jagunevad omakorda laiemalt distsipliinideks ja aladistsipliinideks, kitsamalt aga loodus-, sotsiaal- ja humanitaarteadusteks. Siin tuleks rõhutada, et teadust on võimalik süstematiseerida väga erineval moel²³. Seega saab sõna *teadus* tähistada nii üht kui ka mitut teadusdistsipliini. Ühest küljest tähendab see eraldiseisvat distsipliini, millel on omad paradigmad, uurimisküsimused ja tavad. Teisalt on teadus interdistsiplinaarne. Kategoriseerimine sõltub ühtaegu valdkonna spetsiifikast, erialastest teadmistest, meetodikast ja uurimiseesmärgist.

Seega, kui eesmärk on teha kindlaks, milline tähendus võimaldab adekvaatselt rääkida sõjateadusest, tuleb **mõistes sõjateadus** (ingl *military science*) selgusele jõuda.

Eeldatavasti oleme nüüdseks üheselt aru saanud, et sõjateaduse mõistele saab läheneda kahest vaatenurgast. Terminipäritolu kohta õnnestus mul leida ainult need seosed, millest rääkisime juba sõjanduse ja teaduse puhul. Sellegipoolest väärrib märkimist, et sõjateaduse mõiste ei ole mõistete *sõda* ja *teadus* summa. Seda tuleks hoopis vaadelda eraldiseisva nähtusena, mis *sõda* ja *teadust* ühendades moodustab täiesti eraldi terviku, jäädes samal ajal mõlemaga selgelt seotuks.

²¹ **Online Etymology Dictionary** (*sine anno*). Science. <https://www.etymonline.com/search?q=science> (07.07.2020). **Violatti, C.** 2014. Science. – World History Encyclopedia. <https://www.worldhistory.org/science/> (07.07.2020).

²² **Hansson, S. O.** 2021. Science and Pseudo-Science. – Zalta, E. N. (ed.). The Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/pseudo-science/> (25.04.2023).

²³ **Library of Congress Classification** (*sine anno*). <https://www.loc.gov/catdir/cpsolcc.html> (07.07.2020). **Dewey Services** 2019, June 28. <https://www.oclc.org/en/dewey.html> (07.07.2020). [**Dewey Services**] **Wikipedia** (*sine anno*). Science: Categories and Main Topics. https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:WikiProject_Science/Topics (08.12.2016).

Minu pingutused mõisteid *sõda* ja *teadus* täpsemalt määratleda võiksid kinnitada, et viimane neist on süsteemne ja kriitiline uurimisprotsess, millega kogutakse teadmisi kindla teema kohta, ja esimene ongi uurimisobjekt, mille kohta teadmisi kogume. Seega võib sõjateadust määratleda teadusliku tegevusena, mille käigus kogutakse tõendus põhiseid ja/või erialaseid teadmisi sõja kui nähtuse kohta näiteks katsete, hindamise või argumenteerimise kaudu.

Jääb veel küsimus, kas läheneda sõjateadusele kui eraldiseisvale ja selgesti piiritletud distsipliinile, mis eksisteerib üldiselt aktsepteeritud paradigma raames ja kus progress sõltub sellest, kuidas õnnestub leida ühiselt pingutades järgmisi pusletükke. See oleks kuhnilik arusaam tavateadusest²⁴. Või hoopis kirjeldada sõjateadust kui interdistsiplinaarsete lähenemiste ja pingutuste eklektilist kombinatsiooni, mis käsitleb analüütiliselt suurt hulka erinevaid probleeme ja teemasid sõjanduse kui nähtuse, praktika või idee kohta.

Järeldan oma arutluskäigust, et meile jääb sõjateaduse mõtestamisel (vähemalt) kaks teed²⁵:

- a) sõjateadus kui eraldiseisev ja piiritletud teadusdistsipliin, mille uurimisparadigma hõlmab kindlaid uurimisvaldkondi, millest igauks on suurema ühise eesmärgi teenistuses;
- b) sõjateadus kui katusermin kõigi interdistsiplinaarsete analüütiliste lähenemiste ja pingutuste kohta, millega kirjeldatakse, mõtestatakse ja selgitatakse sõjandust ning kõike sellega seostuvat.

3. Kas sõjateadus on eelkirjeldatud tähenduses olemas?

Juhime esmalt tähelepanu asjaolule, et termin *sõjateadus* (ingl *military science*) on olnud käibel pikka aega. Merriam-Websteri sõnaraamatu järgi kasutati seda juba 1830. aastatel ja see tähistas sõjalise konflikti põhimõtteid²⁶. Lisaks on termin leitav ka Dewey kümnendliigituses, mida peetakse kogu maailma raamatukogudes levinuimaks raamatute ja kataloogide süstematiseerimise mooduseks²⁷. Sõjateadus kannab Dewey liigituse järgi numbrit 355

²⁴ Kuhn, T. S. 1996. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.

²⁵ Algtekstis on kasutatud vastavalt ainsuse ja mitmuse vormi (*military science/sciences*). Eesti keele loogikale vastab mõlema tähenduse puhul ainsusvorm *sõjateadus*. – *Toimetaja*

²⁶ Merriam-Webster (*sine anno*). Military Science. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/military%20science> (07.07.2020).

²⁷ Dewey Services (*sine anno*).

ühiskonnateaduste klassis nr 300 ja avaliku halduse jaotises nr 350. Kirjastus SAGE on välja andnud sõjateaduse entsüklopeedia²⁸ ja kirjastuselt Springer on ilmunud sõjateaduse käsiraamat²⁹. YouTube'is on isegi video pealkirjaga „What is Military Science? What does Military Science mean? Military Science meaning & explanation“³⁰, rääkimata loomulikult ISMS-ist³¹. Juba need üksikud näited tõestavad, kui eklektilisi ja mitmekesiseid empiirilisi andmeid on võimalik sõjateaduse kohta leida.

Pidagem meeles, et kõik toodud näited termini *sõjateadus* kohta pärinevad ingliskeelsetest allikatest. Muukeelsed sõnad sõjateaduse või teiste mõistete kohta, mis viitavad sõjandusega seotud teemade süsteemsele ja kriitilisele uurimisele (nt sõjauuringud, militaaruuringud, sõjaline teadus- ja arendustegevus vm), võivad olla palju pikema ajalooga ja võimalik, et ka laiemal tähendusväljaga. See näitab, et kui otsida sõjateaduse järgi termini enda kaudu, ei olegi võimalik tervikpilti kokku panna. Lisaks ei tasu unustada, et suurem osa sõjateaduse ajaloo lätetest jääb anglosaksi keelealast väljapoole.

Artikli eesmärk ongi täpsustada, millist tähendust **võiks** *sõjateadus* veel kanda. Seega oleme õigel rajal, kui otsime valdkondlikke järgi, millest igäüks kätkeb erinevat tähendust. Mingist hetkest võime proovida vastata küsimusele, kas sõjateadus on eespool kirjeldatud tähenduses olemas.

Sõjateaduse radadel

Süsteemne ja kriitiline uurimistöö sõjanduses ning minu lugemus, kirjutamis- ja toimetamiskogemus on võimaldanud mul valgustada sõjateaduse radu. Kahtlemata on peale minu lähenemisviisi teisi võimalusi. Seetõttu ei ole järgnev arutus mõeldud autoriteetse ja kõikehõlmava kokkuvõtena, vaid pigem esmase sissevaatena, mis aitaks teemat põhjalikumalt käsitleda.

²⁸ **Piehler, G. K.** 2013. *Encyclopedia of Military Science*, Vol. 2/4. Los Angeles, London: SAGE Publications.

²⁹ **Sookermany, A. McD.** (ed.) 2020. *Handbook of Military Sciences*. Switzerland: Cham. <https://link.springer.com/referencework/10.1007/978-3-030-02866-4> (07.07.2020). **Springer** (*sine anno*). *Handbook of Military Sciences*. <https://meteor.springer.com/military> (07.07.2020).

³⁰ **The Audiopedia** 2017. What is MILITARY SCIENCE? What does MILITARY SCIENCE mean? MILITARY SCIENCE meaning & explanation, April 19. <https://www.youtube.com/watch?v=4MnPwRq24U0> (07.07.2020).

³¹ **International Society of Military Sciences** (*sine anno*). <https://www.isofms.org/> (07.07.2020). **[International Society of Military Sciences]**

Sõjateaduse käsitlus aladistsipliinides. Kõige lihtsam on märgata sõjateaduse jälgi aladistsipliinides, kus sõjandusega seotud teadustöödest moodustub kindel teadusdistsipliin. Siia kuuluvad näiteks sõjameditsiin, sõjanduspsühholoogia, sõjasotsioloogia, militaareetika ja sõjatehnoloogia. Neist mitmel on omad rahvusvahelised ühingud ja teadusajakirjad, mis tegelevad laiemal teadusdistsipliiniga³². Sellistel militaarsetel aladistsipliinidel on oma kirjanduskaanon, mida piiritleb kindla teadusdistsipliini üldine paradigma.

Interdistsiplinaarse sõjateaduse jälgedes. Veel üks märgatav jälg on asjaolu, et sõjateaduse eri valdkondades kirjutatud ja avaldatud teadustööd paiknevad selges kontekstuaalses raamistikus ning on teemakesksed, mitte ähmase distsiplinaarse tausta ja positsiooniga. Sellise teadusliku lähenemise puhul kiputakse teadmisi koguma pigem pragmaatiliselt omalaadsel interdistsiplinaarsel viisil. ISMS-i töögruppide ülesehitus on selle hea näide. Siin on töögrupid jaotunud valdkondlike teemade kaupa (sõjauuringud, sõjaajalugu, sõjatehnoloogia, eestvedamine (ingl *leadership*), juhtimine (ingl *command and control*) ja põhipädevused, õigus ja eetika, julgeoleku- ja kaitsestrateegia, relvajõud ja ühiskond, kaitsekorraldus ja majandus, sõjaväeline haridus)³³. Töögruppides saab osaleda või nende tegevusse panustada iga uurija, sõltumata uurimissuunast. See ei tähenda, nagu puuduksid konkreetsetel distsipliinil või aladistsipliinil juured – need on lihtsalt uurimisobjekti suhtes sekundaarsed. ISMS ei tegutse ju maailmas üksi – ka muudel sõjandusega tihedalt seotud teadusringkondadel on sarnane struktuur, kuigi nad on spetsialiseerunud teiste valdkondade probleemidele³⁴. Minu arvates lahutab interdistsiplinaarset lähenemist kindlalt määratletud aladistsipliinidest veel üks iseloomulik aspekt, nimelt iseteadlik ja isevalitsev autonoomia. Hea näide on foorum

---

³² **International Sociological Association** (*sine anno*). RC01 Armed Forces and Conflict Resolution. <https://www.isa-sociology.org/en/research-networks/research-committees/rc01-armed-forces-and-conflict-resolution> (07.07.2020). **Journal of Military Ethics** (*sine anno*). <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?journalCode=smil20> (07.07.2020). **Military Medicine** (*sine anno*). <https://academic.oup.com/milmed> (07.07.2020). **Military Psychology** (*sine anno*). <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?journalCode=hmlp20> (07.07.2020). **UNSW Canberra** (*sine anno*). Academy Library. <https://guides.lib.unsw.adfa.edu.au/c.php?g=187665&p=1240199> (25.06.2020).

³³ **International Society of Military Sciences**.

³⁴ **European Research Group on Military and Society** (*sine anno*). <https://ergomas.ch/> (07.07.2020). **International Conference on Military Technologies** 2019. <http://icmt.cz/> (07.07.2020). **IMTA Home Page** (*sine anno*). International Military Testing Association. <http://www.imta.info/home.aspx> (07.07.2020).

Inter-University Seminars on Armed Forces and Society (ülikoolidevahelised seminarid relvajõududest ja ühiskonnast) ning nende ajakiri *Armed Forces & Society*³⁵. Selle kategooria piires võiks nimetada ka suurt hulka erialaseid konverentse, mis on seotud sõjaväelise hariduse ja sõjauuringute institutsioonidega, ning nende ajakirju. Head näited on siin Viini strateegiakonverents ja Austria sõjateaduslik ajakiri *Österreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ)*³⁶. Näiteid võiks tuua veel palju.

Iseseisva sõjateaduse jälgedes. Kui jätame kõrvale oma arvamuse teaduse tänapäevasest distsiiplinaarsest liigitusest ja vaatame lähemalt tähtsamaid teoseid, millest on võrsunud sõjanduse akadeemiline käsitlus, siis liiguksime minu arvates millegi jälgedes, mis *meenutab* teadust, kuid on kasvanud ja arenenud oma pinnasel. Niimoodi leiame märkimisväärse jälje varastes katsetes defineerida sõja, täpsemalt sõjapidamise olemuslikud alused ning pakkuda seekaudu variante, kuidas armeed ja riigid peaksid sõdu pidama. Siin on väga tähtis kõigi isikliku militaarkogemusega inimeste üritus kirjeldada, mõista ja selgitada akadeemiliselt, miks mõni inimene sobib teistest paremini sõjalisi operatsioone juhtima. Leiaksime eri viise, kuidas on üritatud sõja eri tasandeid käsitleda. Jomini³⁷ ja Clausewitz³⁸ kirjeldasid sõda lahinguväljal (taktikatasand) koos kõige, mis oli selleni viinud, ja tagajärgi (strateegiatasand), ning järgnesid ridamisi sõjateaduslikke käsitlusi, mis täpsustasid, vaidlustasid või kritiseerisid³⁹ neid

³⁵ **Armed Forces & Society** (*sine anno*). <https://journals.sagepub.com/home/afs> (03.07.2020). **IUS Homepage** (*sine anno*). The Inter-University Seminar on Armed Forces and Society. <https://www.iusafs.org/about-us/> (07.07.2020).

³⁶ **Wiener Strategie-Konferenz** (*sine anno*). <https://www.oemz-online.at/display/ZLintranet/Konferenz> (07.07.2020). **Österreichische Militärische Zeitschrift** (*sine anno*). <https://www.oemz-online.at/> (07.07.2020). [OEMZ]

³⁷ **Jomini, A. H.** 1992. *The Art of War*. London: Greenhill Books.

Antoine Henri de Jomini (1779–1869), Šveitsi päritolu kindral ja sõjateoreetik, oli esmalt Prantsuse esimese keisririigi (kuni 1813) ja pärast seda Vene keisririigi teenistuses. – *Toimetaja*

³⁸ **Clausewitz, C. von** 1984. *On War*. Revised edition. Princeton: Princeton University Press. Carl von Clausewitz (1780–1831) oli Preisi kindralmajor, sõjandusloolane ja -teoreetik, kelle teooriad, mis sisalduvad tema peateoses „Vom Kriege“ („Sõjast“), kuuluvad tänaseni sõjandusliku mõtte kullafondi. – *Toimetaja*

³⁹ **Kiszely, J.** 2005. Thinking about the Operational Level. – *The RUSI Journal*, Vol. 150, Issue 6, pp. 38–43. [Kiszely 2005] **Krause, M. D.** 1990. Moltke and the Origins of the Operational Art. – *Military Review*, No. 9 (September), pp. 28–44. **Liddell Hart, B. H.** 1991. *Strategy*. New York: Meridian/Plume. **Luttwak, E. N.** 1987. *Strategy: The Logic of War and Peace*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press. **Macgregor, D. A.** 1992. *Future Battle: The Merging Levels of War*. – *Parameters*, Vol. 22, No. 1, pp. 33–47. **Naveh, S.** 1997. In Pursuit of Military Excellence: The Evolution of Operational Theory. The Cummings Center Series, Vol. 7. London: Routledge. [Naveh 1997]

tasandeid. Sõjateaduse sellise kategoriseerimise puhul peaks iseloomuliku joonena rõhutama, et sõjanduse süsteemne ja kriitiline uurimine põhineb sõjaväekogemusel. Teadmised on kujunenud sõjapidamise mõtestamisest, mitte abstraktsest teadusdistsipliinist või muust teadusest peale sõjateaduse, mis seab minu arvates lati kõrgele.

Kesksete teemade eristamine kõrvalteemadest. Veel üks jälg ilmub nähtavale, kui kombineerida kolm eelmainitud kategooriat üheks kihiliseks tervikuks. See peitub Peischeli⁴⁰ põhi- ja kõrvalteemade eristuses⁴¹. Autor defineerib põhiteema kui millegi, mis eristub selgelt ülema professionaalse käitumise kontekstis, näiteks strateegia, operatsioonid, taktika, logistika ja juhtimine või eestvedamine. Väljaspool sõjandust nendele tavaliselt ei mõelda. Kõrvalteemad on aga „prefiksid“ ehk midagi sellist, mis täiendavad sõjalisi põhiteemasid. Need on arenenud välja laiematest teaduslikest käsitlustest ega kuulu ainuüksi militaarvaldkonda, näiteks sõjameditsiin, sõjatehnoloogia, sõjasotsioloogia, sõjapedagoogika. Siit võib järeldada, et sõjateadus keskendub ühest küljest sõjanduse põhiteemadele ning teisest küljest viitab see laiemale arusaamale, sealhulgas kõrvalteemadele.

Sõjateaduse jäljed õppekavades. Sõjateaduse järgi võib leida ka mujalt, näiteks sõjaväelist kõrgharidust andvate institutsioonide õppekavadest⁴². Iga selline õppekava sisaldab oma käsitlust sõjateadusest, mis ilmneb kursuste ja ainete jaotuses. Täpselt sama olulised on uued sõjateadusliku doktoriõppe programmid⁴³ ja muud sarnased programmid teiste märksõnade all, näiteks

⁴⁰ Dr Wolfgang Peischel (1956) on Austria brigadikindral, politoloog ja sõjateadlane, alates 2008. aastast Austria sõjateadusliku ajakirja Österreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ, vt lähemalt <https://www.oemz-online.at/>) peatoimetaja ja aastatel 2018–2019 Rahvusvahelise Sõjateaduse Ühingu (International Society of Military Sciences; ISMS) president. – *Toimetaja*

⁴¹ Peischel, W. 2015. On the Development of a Military and Leadership Science Tandem. – ÖMZ. https://www.oemz-online.at/display/ZLIintranet/Online+Only+en?preview=%2F50627908%2F50629279%2F201505_Peischel.pdf (07.07.2020).

⁴² Kristiansen, T.; Olsen, J. A. (eds.) 2007. War Studies: Perspectives from the Baltic and Nordic War Colleges. Oslo files on Defence and Security, No. 2. Oslo: Institutt for forsvarsstudier (IFS). [Kristiansen, Olsen 2007] Libel, T. 2016. European Military Culture and Security Governance. Soldiers, Scholars and National Defence Universities. London / New York: Routledge. [Libel 2016] Sookermany, A. McD.; Meyer, E. L.; Last, D. M. (eds.) 2017. Military Sciences – The Backbone of Military Educational Institutions? – Book of abstracts ISMS 2017. Militære Studier, Oslo: Norwegian Defence Command and Staff College.

⁴³ Finnish National Defence University (*sine anno*). Doctoral Studies. <https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/en/doctoral-programme> (07.07.2020). Hungarian National University of Public Services (*sine anno*). Ludovika: About the Doctoral School. <https://en.uni-nke.hu/study-programs/doctoral-programs/phd-in-military-sciences/doctoral-school-of-military-sciences> (07.07.2020).

„sõjauuringud“⁴⁴ või „kaitse, kriisiohje ja julgeolek“⁴⁵. Kuigi programme nimetatakse erinevalt, näeme kursuste ja ainete ülesehitust lähemalt uurides, et need põhinevad sarnastel teemadel: **rahvusvaheline ja riiklik poliitika** kui kontekstuaalne raamistik, **strateegia ja sõjastrateegia üksikasjad**, mille kaudu mõtestatakse sõjalise jõu kasutamist, **operatsioonikunst** ehk sõjaliste operatsioonide planeerimine ja elluviimine ning **sõjalised käitumisteadused ja juhtimine** kui võimalus uurida inimlikku aspekti sõjanduses. Lisaks peab iga haridusprogramm, mis on akrediteeritud kooskõlas Bologna deklaratsiooniga, põhinema teaduslikel alustel⁴⁶. Seega peab iga sõjaväelist haridust pakuv institutsioon, mis soovib kuuluda Euroopa kõrgharidusruumi, tagama, põhjendama ja näitama, et nende õppekavad on teaduspõhised. See lubab meil eeldada, et sõjaväelise hariduse programmid on ehitatud üles militaarvaldkonnas tähtsatele, päevakohastele ja väärtuslikele teadusvaldkondadele. Järelikult sisaldavad need sõjateaduse jälgi.

... selliseid jälgi on kindlasti veel!

4. Mis siis, kui sõjateadust ei olegi olemas?

Mis siis, kui sõjateadust ei olegi olemas? Minu esimene reaktsioon oleks küsimus juba eos kõrvale heita: „Mida tähendab, et ei ole olemas?“ Siinse käsitluse kogu eesmärk on olnud süveneda selle olemasolu kasutegurisse. Sõjateadust ei ole võib-olla tingimata sellisel kujul, nagu me võiksime intuiitiivselt mõelda – tervikliku, selgepiirilise ja põhjapanevana –, kuid olemas see ju on.

Ometi pean tunnistama, et küsimus – või pigem sõjateaduse olemasolu küsitavus – on intrigeeriv. Kas ma olen millestki valesti aru saanud? Kas oli viga pidada sõjateaduse olemasolu endastmõistetavaks ja rääkida sellest kui millestki kauguses terendavast, ja kas ma olen seetõttu otsinud ainult kinnitavaid

---

⁴⁴ **Royal Military College of Canada** (*sine anno*). Graduate Programmes in War Studies. <https://www.rmc-cmr.ca/en/division-graduate-studies-and-research/graduate-programmes-war-studies> (07.07.2020).

⁴⁵ **Swedish Defence University** (*sine anno*). Handbook for doctoral studies. <https://www.fhs.se/en/swedish-defence-university/research/doctoral-studies/handbook-for-doctoral-studies.html> (07.07.2020).

⁴⁶ **European Ministers of Education** 2016. The Bologna Declaration of 19 June 1999. Joint declaration of the European Ministers of Education. EURASHE, 12 May. https://www.eurashe.eu/library/bologna_1999_bologna-declaration-pdf/ (07.07.2020).

fakte, kuid mitte kahelnud selle tegelikus olemasolus? Ma arvan, et meile kui teadusvaldkonna inimestele, kelle akadeemiline uurimistöö on suuresti seotud kõrgemat sõjaväelist haridust andvate institutsioonidega, tähendaks vastupidist väita justkui saagida oksa, millel me istume.

Hoolimata sellest, et on olemas midagi, mida me nimetame sõjateaduseks ja mõistame sõjateadusena, ei näita see otseselt, et see on sõjateadus või üldse teadus. Teisisõnu, kuigi sõjateadus on termini ja mõistena olemas, ei pruugi sellele olla reaalsuses ekvivalenti. Loon siin võrdluse üksisarvikuga: selle kirjeldamiseks on sõna ja me mõistame, millest me räägime, aga ilmselgel põhjusel – nimelt seetõttu, et seda ei ole tegelikult olemas – ei ole keegi seda reaalselt näinud.

Sõjateaduse olemasolus kahtlemine tundub radikaalne ja minu meelest oleks sellist seisukohta väga raske lõplikult põhjendada. Iseenesest võib sellest tuletada ka veidi tagasihoidlikuma seisukoha, et sõjateaduse valdkonnas võidaksegi tõesti tegeleda sõjateadusega, aga teadusena pole see (erinevatel põhjustel) kuigi väärtuslik.

Selline väide ei olegi nii erakordne. On ju inimesi, kes on kahelnud sõjateaduse kvaliteedis ning isegi tegelikus panuses teadusesse või sõjandusse ja seetõttu küsinud, kas tegemist on üldse *teadusega*⁴⁷. Glenn Voelzi⁴⁸ selleteemaline arutlus avaldati ajakirjas Joint Force Quarterly pealkirjaga „Kas sõjateadus on teaduslik?“⁴⁹. Ta alustab artiklit järgmise mõttekäiguga.

Terminiga sõjateadus kirjeldatakse üldiselt relvajõududes rakendatavaid teooriaid, kontseptsioone ja meetodeid. Akadeemilise distsipliinina pole see aga piisavalt selgelt defineeritud ning õppekavad on kokku sobitatud ajaloost, välispoliitikast, julgeolekuõppest, juhtimisest või eestvedamisest, operatsioonide elluviimisest ja tehnilisest haldusest, samuti muudest loodus- ja sotsiaalteaduste

⁴⁷ Jordan, K. C. 2013. Military Science. – Piehler, G. K. (ed.). Encyclopedia of Military Science, Vol. 2/4. Los Angeles, London: SAGE Publications, pp. 880–885. [Jordan 2013] Kiszely 2005. Luvaas, J. 1965. The Education of an Army: British Military Thought, 1815–1940. London: Cassell. [Luvaas 1965] Paparone, C. 2017. Critical Military Epistemology: Designing Reflexivity into Military Curricula. – Journal of Military and Strategic Studies, Vol. 17, No. 4, pp. 123–138.

⁴⁸ Kolonel Glenn J. Voelz on endine Ameerika Ühendriikide luureohvitser, analüütik ja õppejõud, kes on töötanud muu hulgas juhtivatel ametikohtadel USA staabiülemate ühendkomitees, Valge Maja kommunikatsiooni- ja kriisikeskuses ning NATO peakorteris Brüsselis. – *Toimetaja*

⁴⁹ Voelz, G. 2014. Is Military Science “Scientific”? – Joint Force Quarterly, Issue 75, 4th Quarter (October), pp. 84–90. https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-75/jfq-75_84-90_Voelz.pdf. [Voelz 2014]

elementidest. Märkimisväärne on ka see, et kaitseministeeriumi sõnastikus puudub sõjateaduse definitsioon.

Võiks öelda, et ebamäärane kategoriseerimine peegeldab sõjateaduse halvenenud staatust võrreldes 19. sajandiga, kui sõjateadus seati samaväärselt kõrvasi füüsika, filosoofia ja muude levinud akadeemiliste distsipliinidega.⁵⁰

Voelz seab kahtluse alla sõjateaduse tänapäevase käsitluse ja võrdleb seda juurdunud ajaloolise, tehnilis-teadusliku suunaga: toonast sõjateadust „mõjutas tugevalt newtonlik mõtteviis, mille järgi rõhutatakse jõudude deterministlikke suhteid ja etteaimatavaid lineaarseid kokkupuuteid“. See on omakorda alus sõjandusvaldkonna uurimustele, milles „kajastub järjest kasvav usk, et sõja nagu iga teise loomuliku nähtuse alusmustreid ja aimatavaid omadusi on võimalik analüüsiga esile tuua“⁵¹. Voelz aga tõestab, et sõja reaalsus ehk sõjakäikude planeerimine ja korraldamine ei ole mitte looduslik, vaid inimtekkeline. Järelikult vaidlustab ta sõjateaduse põhilise eelduse, nagu sõda ja sõjapidamine oleksid loodusnähtus, ja väidab, et need kuuluvad hoopis sotsiaalsfääri.

Voelz jätkab sõjateaduse kujunemise teemal, tema sõnul kuulub sõjateaduse teadusliku pärandi juurde piinarikas võitlus epistemoloogia ja metodoloogia vahel ehk loodusteaduste reeglitest kantud põhimõtete ning sotsiaalteaduste omase kontekstitundlikkuse vahel. Kui sõjaväes lahendatakse sõjalisi küsimusi sõjateaduse abil, kaasneb sellega Voelzi väitel oht, et (tehnilis-)teadusliku meetodi abil püütakse lahendada ekslikult probleeme, milleks see meetod ei sobi.

Voelzi käsitlust toetab 1974. aasta Nobeli majanduspreemia laureaat Friedrich von Hayek. Nobeli mälestusloengus seadis von Hayek kahtluse alla loodusteaduste dominantse rolli ühiskonnas. Ta hoiatas, et loodusteaduste meetodeid ei tohiks endastmõistetavalt üle kanda inimtegevuse konteksti, mis on tema järgi märksa keerukam nähtus kui loodusteaduslike uuringute kindlapiirilisus.

Usk teaduse piiritusse võimu põhineb liiga tihti väärarvamusel, et teaduslik meetod seisneb valmis tehnikas või vormis, mitte teadusliku protseduuri ainese imiteerimises, justkui suudaks üks retsept lahendada kõik sotsiaalsed probleemid.⁵²

⁵⁰ Voelz 2014, p. 84.

⁵¹ *Ibid.*, p. 85.

⁵² Hayek, F. A. von 1989. The Pretence of Knowledge – Nobel Memorial lecture, December 11, 1974. – The American Economic Review, Vol. 6, p. 6 (pp. 3–7).

Voelzi vastuseis seisneb selles, et sõjateadust on juba liiga kaua üritatud muuta valdkonnaks, mis seab operatsioonid ohtu, sest pole võimalik järgida kontrollitud laboritingimustes paika pandud protseduure, eirates samal ajal fundamentaalset asjaolu, et need on harva reaalsusega kooskõlas. Clausewitzi hõõrdumise ideest lähtudes väidab Voelz hoopis vastupidist: elu ise on ülimalt ebakindel, keeruline ja täis ootamatuid takistusi ning see omakorda sobib sõja reaalsusega võrreldamatult paremini kokku kui kontrollitud teaduslikud tingimused. Põhimõtteliselt ütleb ta, et sellel, mis on sõjateadusest järele jäänud, puudub reaalne väärtus – alles on ainult teoreetiline teadus.

Järelikult ei häiri Voelzi mitte arvamus, et sõjateadust justkui polekski olemas, vaid see, milliseks sõjateadus on tehnilis-teadusliku protsessi käigus muutunud. Ta leiab koguni, et sõjateadus on kaotanud oma väärtuse teadusena ja muutunud pigem pseudoteaduseks. Samas väidab Voelz, et sellest oleks võimalik välja tulla, kui anda sõjateadusele akadeemilise distsipliini positsioon, mis asub võrdsel tasemel juba kindlaks kujunenud sotsiaalteadustega. Sellisel juhul tagaksime oma meetodite järelevalve, kasuliku risttolmlemise ja parema arusaama eesmärkidest.⁵³

Siinkohal rõhutaksin, et ma ei toeta Voelzi väiteid, kuid ma ei pea neid ka valeks. Minu eesmärk on hoopis näidata, kui peenetundeliselt tuleks läheneda probleemile, mis puudutab sõjateaduse positsiooni teadusena. Kui sooviksin Voelzile vastu vaielda, oleksin kasutanud sõjaajaloolase Stephen Bungay⁵⁴ väiteid teoses „The Art of Action: How Leaders Close the Gaps between Plans, Actions and Results“⁵⁵, milles autor kõneleb tänapäeva ettevõtluse probleemidest 150–200 aasta vältel sõjandusteoorias toimunud arengu valguses. Ta kirjeldab evolutsiooni alates Clausewitzi hõõrdumise ideest, jõudes Helmuth Moltke vanema⁵⁶ ülesandekeskse juhtimise (sks *Auftragstaktik*) käsitluse kaudu tänapäeva arusaamani sellistest mõistetest nagu ülesandekeskne juhtimine (ingl *mission command*). Seega saaks Bungayle toetudes kritiseerida Voelzi väiteid, et ta on pööranud tähelepanu ainult sõjateaduse teilorismile

---

⁵³ Voelz 2014, p. 90.

⁵⁴ Stephen Bungay (1954) on briti juhtimiskonsultant, sõjaajaloolane ja kirjanik, Hulti Rahvusvahelise Ärikooli Ashridge'i strateegilise juhtimise keskuse juht. – *Toimetaja*

⁵⁵ Bungay, S. 2011. *The Art of Action. How Leaders Close the Gaps between Plans, Actions and Results*. London, Boston: Nicholas Brealey.

⁵⁶ Krahv Helmut von Moltke vanem (1800–1891), kindralfeldmarssal, oli Preisi ja hiljem Saksamaa kindralstaabi ülem, oma ajastu olulisemaid strateegilisi mõtlejaid ja viljakas kirjanik. – *Toimetaja*

ja vaadanud täielikult mööda mintzbergilikest aspektidest⁵⁷. See ootab aga põhjalikku analüüsi mõnes tulevases artiklis.

5. Kuidas on sõjateadusest kasu ühiskonnal?

Ma ei liialda, kui väidan, et üldaktsepteeritud arusaama järgi on teadusel fundamentaalne ja oluline roll peaaegu igas ühiskondlikus valdkonnas⁵⁸.

Sõjanduse puhul seatakse see väide kahtluse alla kahel moel. Esiteks, sõjavägi kui kindla struktuuriga ametiasutus kaldub tugevasti sellise kultuuri poole, mis soosib ja viljeleb pigem isiklikel kogemustel kui teoreetilistel akadeemilistel käsitlustel põhinevat teadmiste traditsiooni. Teiseks ei ole eraldi-seisev teadus sõjandusvaldkonnas kuigi arenenud ega tekita eriti debatte⁵⁹. Seega upub teaduse väärtus diskursusesse, kus praktilist sõjalist kogemust peetakse väärtuslikumaks kui pelka teoreetilist spekulatsiooni.

Kogu keerukusest hoolimata on neli aspekti, milles sõjateadusest on ühiskonnale eriti suur kasu: teadmiste arendamine, hariduse alustalad, eel-dused avatud ja põhjalikuks ühiskondlikuks debatiks sõjalise jõu tähenduse ja kasutamise üle ning sõjaväe tegevuse edendamine.

5.1. Teadmiste arendamine

Peamine võimalus, kuidas sõjateadus saaks ühiskonnale kasu tuua, peitub selle võimes luua kindlaid teadmisi ja käsitleda põhjalikult iga teemat, mis on seotud sõja kui nähtuse, praktika või ideega. Seega võimaldab sõjateaduse kaudu teadmiste arendamine anda kvaliteetset infot, arusaamist ja hinnanguid, mis toimivad ühiskonna ja sõjaväe kokkupuutepunktide alusena. Olgu siis eesmärgiks selgitada, kui väärtuslikuks võiks sõjavägi osutada riiklikus

⁵⁷ Selle peene märkuse võlgnen oma kolleegile kaptenleitnant Eystein Lockwood Meyerile, kes on põhjalikult tutvunud sõjaliste operatsioonide ajalooga.

⁵⁸ **Ladyman, J.** 2002. *Understanding Philosophy of Science*. London and New York: Routledge.

⁵⁹ **Heuser, B.** 2016. *Theory and Practice, Art and Science in Warfare: An Etymological Note*. – Marston, D.; Leahy, T. (eds.). *War, Strategy and History: Essays in Honour of Professor Robert O'Neill*. Acton: Australian National University Press, pp. 179–196. **Jordan** 2013. **Kiszely** 2005. **Luvaas** 1965.

strateegias⁶⁰, milliseid tühimikke tuleks kaitsereformides täita⁶¹, kuidas relvajõudude tegevust hallata ja korraldada⁶², mis on religiooni roll sõjaväes⁶³, milliste metodoloogiliste probleemidega peaks tegelema sõjanduse teaduslikes käsitlustes⁶⁴, millistel teaduslikel alustel peaksid rajanema sõjakoolides õpetatavad ained⁶⁵ vm.

Sõjateaduse üks silmapaistev väärtus on süsteemne ja kriitiline lähenemine teadmiste sõjanduses, mis on traditsiooniliselt ja peamiselt kogemuspõhine valdkond. Sõjateadus võimaldab kahelda kõiges, mida peetakse sõjanduses endastmõistetavaks: üle põlvkondade edasi kandunud paradigmad, lõpuni läbi mõtlemata teooriad või subkultuuride tuules arenenud tegevus.

Teisest küljest annab sõjateadus ka vastupidise võimaluse: see on põhjalike eksperimentide, katsete ja debattide kaudu kujunenud erialane praktika, selliste teooriate arendamine ja õigustamine, mis võiksid avada nii vanu kui ka uusi probleeme uuest vaatenurgast, samuti uutele paradigmadele vundamenti loomine, et mõtestada sõjaväelist elu ja tegevust⁶⁶.

Need kõik on epistemoloogilised probleemid ning sellisel kujul teadmiste arendamine lisab neile iseseisva, süsteemse ja kriitilise lähenemise kaudu tugevust.

5.2. Hariduse alustalad

Teine võimalus, kuidas ühiskonnal võiks sõjateadusest kasu olla, on selle kasutamine sõjandusainete õppimise eeldusena. Igasugune haridus peaks põhinema kindlatel, erialastel teadmistel, kuid ma pean silmas midagi sügavamat

---

⁶⁰ Andersen, M.; Sookermany, A. McD. 2020. The Making of Military Strategy – The Gravity of an Unequal Dialogue. – Matlary, J. H.; Johnson, R. (eds.). Military Strategy in the 21st Century: The Challenge for NATO. London: Hurst.

⁶¹ Carafano, J. 2015. Defense Reform by the Numbers: Four Crucial Priorities for the Next Administration. – Background, No. 3001. Washington, D.C.: Heritage Foundation.

⁶² Soeters, J. 2020a. Management and Military Studies: Classical and Current Foundations. New York: Routledge.

⁶³ Levy 2020.

⁶⁴ Soeters, J.; Shields, P. M.; Rietjens, S. (eds.) 2014. Routledge Handbook of Research Methods in Military Studies. London: Routledge.

⁶⁵ Kristiansen, Olsen 2007; Libel 2016.

⁶⁶ Jackson, A. P. 2019. Design Thinking: Applications for the Australian Defence Force. – Joint Studies Paper Series, No. 3. Canberra: Australian Government, Department of Defence.

kui (sõja)teadusest kogutud teadmiste levitamine või omandamine. Nimelt seda, millise väärtusliku osa moodustavad õpilased sõjateaduse keskkonnas, kultuuris ja praktikas.

Selleks, et kaasata sõjakoolide õpilasi *uurimisrühmadesse*, võiksime laenata mõne nipi klassikalistelt pragmaatikutelt nagu Jane Addams⁶⁷ ja John Dewey⁶⁸, et pakkuda õpilastele võimalust arendada endas kriitilist uudishimu koos süsteemse ja analüütilise lähenemisega oma õppeainete peamistele narratiividele. Sellise pedagoogilise lähenemissuuna teaduslik ja hariduslik eelis seisneb selles, et õpilastele ei anta mitte ainult võimalust mingil teemal teadmisi omandada, vaid neid kutsutakse osalema teadmiste arendamises ning looma isiklikku suhet nii käsitletava teema kui ka uurimisrühmaga. Õpilastele antakse edasi olemasolevad erialased teadmised ja nad õpivad eristama olulist vähem olulisest. See tähendab, et kui nad osalevad teadmislomes, saavad nad tänu antavale, saadud ja arusaadavalt põhjendatud kriitikal eesmärgi, mis on erialane teadmine ja selle eeldused. Kui sõnastada see Bloomi taksonoomia järgi, siis võimaldab õpilaste kaasamine teaduslikku õpikäsitusse õpitud sügavamalt ja põhjalikumalt mõista⁶⁹. Õpilased ei saa siis mitte lihtsalt teadmisi mingi aine kohta, vaid hakkavad selles ka tegelikult orienteeruma⁷⁰.

Millist sõjateadust me siis vajame? Sõltub sellest, millist valdkonda keegi kavatseb uurida. See, kes õpib juhtimis- ja staabikolledžis peaerialana ühendoperatsioone, vajab sõjateaduselt tuge operatsioone sellel tasandil mõjutavate asjaolude uurimisel. Ilmselt oleks tarvis kokkupuudet julgeoleku- ja kaitsepoliitika, strateegia, ühendoperatsioonide ja sõjaväelise juhtimisega. Aga näiteks noor sõjakooli kadett puutub tõenäoliselt kokku rividrilli, rühmajuhtimise, lahingutaktika, füüsilise vormi ja teiste alusainetega, mida käsitlevad spetsiifilised sõjateaduse harud. Tsiiviiltudeng, kes õpib tsiiviilülikoolis sõjaväe kui institutsiooniga seotud poliitikateadust ja sotsioloogiat, vajab sõjateadust, mis tegeleb just nende distsipliinidega.

⁶⁷ Laura Jane Addams (1860–1935) oli sotsiaaltöö ja -reformide eestvedaja, radikaalne pragmatist ja Ameerika esimene naissoost nn avalik filosoof, kes pälvis ka esimese ameeriklannana Nobeli rahupreemia. – *Toimetaja*

⁶⁸ John Dewey (1859–1952) oli Ameerika filosoof ja psühholoog, pragmatismi, funktsionaalse psühholoogia ja progressiivse haridusfilosoofia üks rajajaid. – *Toimetaja*

⁶⁹ **Lasley, T. II** (*sine anno*). Bloom's Taxonomy. <https://www.britannica.com/topic/Blooms-taxonomy> (07.07.2020).

⁷⁰ **Sookermany, A. McD.** 2017. Military Education Reconsidered: A Postmodern Update. – *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 51, Issue 1, pp. 310–330.

5.3. Eeldus avatud ja põhjalikuks ühiskondlikuks debatiks sõjalise jõu tähenduse ja kasutuse üle

Kolmas aspekt, milles näen sõjateaduse kasu ühiskonnale, peitub võimaluses anda rahvale ja valitsusele selle kaudu infot sõjalise jõu tähenduse ning kasutuse võimaluste ja takistuste kohta.

Teatavasti on sõjaväele usaldatud ühiskonnas märkimisväärne positsioon, mille legitiimsus sõltub suuresti sellest, kuidas ühiskond selle funktsiooni, väärtust ja pädevust hindab ja aktsepteerib⁷¹. Ühiskond investeerib sõjaväesse sedavõrd palju ressursse, et ootab vastu nende mõistlikku kasutamist⁷². Ja et sõjaväeline väljaõpe hõlmab ka relvade käsitsemist, peab see olema läbipaistev.

Sõjateadus peab sellise rolli samamoodi omaks võtma nagu teised teadused, mis on teinud sama oma valdkonnas, ning olema esimene, mis pakub sõjandusteemadel asjakohast ja sõltumatut hinnangut. Kui me loeme ajaleheartikleid või vaatame uudiseid, milles käsitletakse sõjandusega seotud teemasid, soovime näha põhjalikke teadmisi, kriitilist meelt ja faktidel põhinevat käsitlust. Samuti soovime, et sõjandust käsitlevad poliitilised debaadid oleksid sel tasemel, et peegeldaksid tegelikku sõjalist võimet. Selle saavutamiseks on ühiskonnas nõudlus sõjandusvaldkonna teadmispõhise mõtestamise järele. Kes suudaks seda veel paremini kui mitte sõjateadlased?

Nende argumentide valguses peaks sõjateadus põhinema teaduse laial käsitusel, milles nähakse igasugust akadeemilist tegevust väärtusliku ja põhjendatuna, sest see heidab valgust sõjaväe eri aspektidele – väikesele või suurele, konkreetsele või üldisele, keskele või kõrvalisele. Peaasi, et teadmised oleksid kontrollitud, põhjendatud või vaidlustatud kindlate akadeemiliste põhimõtete järgi. Järelikult vajame sõjateadust, mis on rajatud akadeemilistele väärtushinnangutele – see selgitab mingil määral, miks tegutseb sõjateaduse vallas nii palju tsiviilalade teadlasi.

Sellegipoolest on sõjandusvaldkonnas nii suure hulga erialade, näiteks meditsiini, õigusteaduse, õpetamise ja korrakaitse kõrval ka väga palju teemasid, mida saab täielikult vallata ainult isikliku välitöökogemuse najal.

---

⁷¹ **Pion-Berlin, D.; Dudley, D.** 2020. Civil-Military Relations: What Is the State of the Field. – Sookermany, A. McD. (ed.). Handbook of Military Sciences. Switzerland: Cham, pp. 1–22.

⁷² **Soeters, J.** 2020b. Economics, Logistics, and (Human Resources) Management in Military Sciences. – Sookermany, A. McD. (ed.). Handbook of Military Sciences. Switzerland: Cham, pp. 1–14.

Nõudlus nii üldiste kui ka spetsialiseerunud kogemuste järele aitab ehk selgitada, miks nii palju sõjateadusesse panustanud eksperte on olnud kõrge auastmega eruohvitserid⁷³. Neil on olnud hea võimalus olla tunnistaja sõjaliste operatsioonide planeerimisel ja elluviimisel kõrgemalt positsioonilt, mingil määral isegi distantsilt. Lisaks võib eeldada, et kõrgema auastmega sõjateadlased on sellise akadeemilise tausta ja väljaõppega, et suudavad süsteemselt planeerida ja ette võtta intellektuaalseid uurimusi ning väljendada oma teadmisi avalikult kättesaadavates artiklites.

Samas, mida keerulisemaks sõjandusvaldkond muutub ja mida erinevatel tasanditel areneb, alates ajateenijatest kuni kindraliteni, seda rohkem uurimistööga tegelev valdkond spetsialiseerub, mistõttu suur osa tähtsamaid uurijaid on nii sõjaväelise kui ka akadeemilise tausta ja väljaõppega⁷⁴.

*Mida keerulisemaks muutub [sõja]kunst, seda raskem on kõigi muude elualade esindajatel sõjateadusesse üldse mingit panust anda.*⁷⁵

Selleks, et sõjateadus saaks ühiskonnale kasu tuua, peab see põhinema sõjalistel kogemustel ja akadeemilisel rangusel. Tuleb olla avatud sõduri–uurija skaala mõlemale otsale, et luua sõjateadus, mille uurijate kogukond analüüsib kriitiliselt isiklikust osalusest kogutud teadmisi ja oskab tänu sellele pakkuda põhjalikke sõjandusteadmisi neile, kes sel teemal avalikult arutlevad.

5.4. Sõjaväe erialase tegevuse edendamine

Neljas aspekt, milles sõjateadus saaks anda tähtsa ühiskondliku panuse, on ilmselge: sõjateadus arendab sõjaväe tegevust. Teadus on sõjaväge kui globaalset ettevõtmist alati mõjutanud, olgu tegemist tehnoloogilise innovatsiooni või grupidünaamikat käsitlevate ühiskonnauuringutega, füüsilise vormi mõõtmise ja uurimisega käitumisteadustes või millegi muuga.

⁷³ **Howard, M.; Wilson, A. J.** 1974. Military Science in an Age of Peace. – The RUSI Journal, Vol. 119, Issue 1, pp. 3–11. [Howard, Wilson 1974]

⁷⁴ **Howard, Wilson** 1974. **Huang, H. S.** 2010. A Soldier's Education: Preparing for the "Unforgiving Minute". – RSIS Commentary, Vol. 15, pp. 1–3. **Pearce, T. M.** 1952. The Ideal of the Soldier-Scholar in the Renaissance. – Western Humanities Review, Vol. 7, No. 1.

⁷⁵ **Howard, Wilson** 1974, p. 5.

Küsimusele, kas teaduse abil saaks sõjaväge edendada, võiks läheneda otsese ja kaudse mõju vaatepunktist. Sisuliselt saaks väita, et otsene kasu saavutatakse juhul, kui teadusliku lähenemise eesmärk oleks parandada või seada kahtluse alla tänapäeva praktika, ideoloogia või tehnoloogia. Teaduslikest saavutustest, mille tagajärjel on kasutusse võetud uued määrad, toimingud, relvastus, vormiriietus, juhtimismudelid vm, võiks tuua arvukalt näiteid. Kõige iseloomulikuma näitena võib nimetada innovaatilisi uurimusi, milles käsitletakse kindlat probleemi ja luuakse süsteemsete katsetuste tulemusel uusi lahendusi, mis sõjaväe tegevust tõhustavad⁷⁶. Siia võiks lisada ka uurimused, mis paneksid ideoloogilises mõttes proovile meie kontseptuaalsed arusaamad, näiteks arvukad katsed luua teoreetilisi meetodeid või mudeleid, mis oleksid aluseks sõjaliste operatsioonide planeerimisel ja korraldamisel⁷⁷, või katse teha kindlaks sõdurite vaimne südikus sõjas, et saavutada suurem psühholoogiline teadlikkus ja kohandada väljaõpet⁷⁸.

Teisest küljest seletaksin kaudset mõjutamist niimoodi, et teaduspõhine teadmine võetakse üle mingist muust teadusharust, valdkonnast või teemast ja seda kasutatakse tahtlikult või juhuslikult sõjandusvaldkonnas. Teoses „The Scientific Way of Warfare“ arendab Antoine Bousquet⁷⁹ huvitavat mõttekäiku, kuidas terve hulk teaduslikke evolutsioone ja revolutsioone on sõjapidamist

⁷⁶ **Aronstein, D. C.; Piccirillo, A.** 1997. The F-16 Lightweight Fighter: A Case Study in Technology Transition. – Neufeld, J.; Watson, G. M. Jr.; Chenoweth, D. (eds.) *Technology and the Air Force: A Retrospective Assessment*. Bolling AFB; Washington, D.C., p. 204 (pp. 203–229). **Knapik, J. J.; East, W. B.** 2014. History of United States Army physical fitness and physical readiness training. – US Army Medical Department Journal, April–June, pp. 5–19. **Optimizing Operational Physical Fitness** 2009. RTO Technical Report TR-HFM-080. NATO Research and Technology Organisation. Neuilly-sur-Seine Cedex, France. **Neufeld, J.; Watson, G. M. Jr.; Chenoweth, D.** (eds.) 1997. *Technology and the Air Force: A Retrospective Assessment*. Bolling AFB; Washington, D.C.: CreateSpace Independent Publishing Platform.

⁷⁷ **Naveh** 1997.

⁷⁸ **Bowles, S. V.; Bartone, P. T.** 2017. *Handbook of Military Psychology: Clinical and Organizational Practice*. New York: Springer. **Gal, R.; Mangelsdorff, A. D.** (eds.) 1991. *Handbook of military psychology*. Chichester: Wiley. **Laurence, J. H.; Matthews, M. D.** (eds.) 2012. *The Oxford handbook of military psychology*. New York: Oxford University Press. **Lord Moran, C. W.** 2007. *The Anatomy of Courage: The Classic WWI Account of the Psychological Effects of War*. London: Basic Books. **Shaffer, L. F.** 1947. Fear and courage in aerial combat. – *Journal of Consulting Psychology*, Vol. 11, No. 3, pp. 137–143.

⁷⁹ Antoine James Bosquet on Rootsi kaitseülikooli poliitikateaduste kaasprofessor. Nimetatud teos põhineb Londoni majandus- ja poliitikateaduste koolis 2007. aastal kaitstud doktoritööl. – *Toimetaja*

täiendanud ja suunanud⁸⁰. Bousquet nimetab tehnoteaduslikele argumentidele tuginedes neli režiimi, mida iseloomustavad „uus valitsev tehnoloogia ja masinatega seostuvad metafoorid (kell, mootor, arvuti ja internet) ning teadused, mida need on toetanud (mehaanika, termodünaamika, küberneetika, kaoseteooria)“⁸¹. Raamatus on põhjalik arutus, kuidas muutused teaduslikes paradigmatades kanduvad üle sõjandusvaldkonda ja muudavad pidevalt sõjapidamise iseloomu hetkel kehtiva teadusliku *modus operandi* järgi.

Otsese ja kaudse mõju piirid pole kindlasti nii lihtsad, nagu minu näidetest võiks arvata. Tegelikult on piirid sama hägused nagu sõjauudu, mis muudab ülemineku pikaks ja sügavaks ning kategoriseerimise keeruliseks. Seega ei peitu sõjateaduse tähtsus ja seekaudu ka kasutegur mitte niivõrd kategoriseerimises, vaid pigem võimes aidata meil näha sõjateaduse mitmekülgset väärtust. Selle tulemusel oskame paremini teadvustada suuresti multi- ja interdistsiplinaarse lähenemise väärtust sõjapidamise eri tahkudes.

6. Lõpetuseks

Selle teekonna alguses anti mulle ülesanne süüvida termini *sõjateadus* võimalikku tähendusse, sõjateaduse kui nähtuse olemasolusse ja küsimusse, mis siis, kui seda ei olegi olemas. Lisaks oli minu ülesanne kirjeldada, millist kasu võiks sõjateadus ühiskonnale tuua. Pidasin oma ülesandeks tekitada uudishimu nendes, kes kuuluvad ISMS-i, et nad hakkaksid kahtlema meie akadeemilise töö eeldatavas kasus ja edendama sõjateadust, mis teenib ühiskonda.

Pedagoogilise filosoofia viljelejana usun, et meie edasine tee on uurimiskogukonna ehitamises – kogukonna, mis huvitub küsimuste esitamisest sama palju kui vastuste leidmisest. Seega ei jõua ükski minu arutus selles artiklis isegi ligilähedale, et vastata neile küsimustele, millega olen kimpus olnud. Parimal juhul olen pakkunud mõttekäike, mis nagu head küsimusedki avavad rohkem uksi kui sulgevad.

Seega, kui ma tulin arutluskäigus eri argumentidele toetudes nii mõnelegi mõttele ja leidsin samal ajal ka hoopis erinevaid tähendusi, seisan lõpuks silmitsi hoopis uute küsimuste, mitte lõplike järeldustega. Kui sõjateadust võib

⁸⁰ Bousquet, A. 2009. *The Scientific Way of Warfare: Order and Chaos on the Battlefields of Modernity*. London: Columbia University Press.

⁸¹ *Ibid.*, p. 30.

mõista mitmeti, siis kuidas minna edasi? Kas saabki minna? Kas me üldse peaksime edasi minema? Kas on võimalik väita, et üks tõlgendus on õige ja teine vale? Kas me suudame hakkama saada ainult ühe või mitme tõlgendusega? Kes selle üle otsustab, kes on kohtunik ja kellest koosneb vandekohus?

Lõpuks ei olegi oluline, kuidas midagi nimetada, vaid mida see teha suudab ...

Kolonelleitnant **ANDERS McD. SOOKERMANY**, PhD
Norra kaitseülikooli juhtimis- ja staabikolledži professor